

Tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục, đào tạo

■ TS. PHẠM NGỌC TRUNG

Học viện Báo chí và Tuyên truyền

Từ tháng 9-1945, ngay sau khi Cách mạng Tháng Tám thành công, nước Việt Nam dân chủ cộng hoà ra đời, Hồ Chí Minh, dù bận rất nhiều công việc nhưng Người rất quan tâm đến giáo dục và đào tạo. Trong thư gửi học sinh nhân ngày khai trường lần đầu tiên của nước Việt Nam độc lập, sau 80 năm dài nô lệ, Người đã nhấn mạnh: "Từ giờ phút này gởi đi các em bắt đầu được nhận một nền giáo dục hoàn toàn Việt Nam, một nền giáo dục của một nước độc lập, một nền giáo dục nó sẽ đào tạo các em nên những công dân hữu ích cho nước Việt Nam, một nền giáo dục làm phát triển hoàn toàn những năng lực sẵn có của các em"(1).

Để đất nước mau chóng hồi sinh, và người dân làm chủ được vận mệnh của mình, Hồ Chí Minh đã đề ra nhiệm vụ cấp bách của Nhà nước ta lúc đó là: "phải giáo dục lại nhân dân chúng ta. Chúng ta phải làm cho dân tộc chúng ta trở nên một dân tộc dũng cảm, yêu nước, yêu lao động, một dân tộc xứng đáng với nước Việt Nam độc lập"(2).

Hồ Chí Minh coi giáo dục là một vũ khí sắc bén, phải

thông qua giáo dục, mở mang dân trí, mới lấy lại được tinh thần phấn chấn của dân tộc. Cũng chỉ có thông qua giáo dục, chúng ta mới xây dựng được lòng tự hào của dân tộc, một nước Việt Nam mới dưới sự lãnh đạo của Đảng.

Với tầm nhìn chiến lược và niềm tin yêu sâu sắc vào thế hệ trẻ Việt Nam, Người nói: "Non sông Việt Nam có trở nên tươi đẹp hay không, dân tộc Việt Nam có bước tới đài vinh quang để sánh vai với các cường quốc năm châu được hay không chính là nhờ một phần lớn ở công học tập của các em"(3).

Hồ Chí Minh luôn đề cao sự học tập và tu dưỡng, rèn luyện bản thân để trở thành con người có ích cho sự nghiệp cách mạng, có ích cho dân, cho nước. Từ rất sớm Người đã thấy tri thức là sức mạnh, là tài sản vô giá của quốc gia dân tộc. Người không chỉ thường xuyên chăm lo giáo dục, bồi dưỡng cho lớp thanh niên Việt Nam yêu nước, mà còn chú ý kén chọn hiền tài bổ sung cho đội ngũ lãnh đạo của Đảng. Một đất nước muốn giàu mạnh và có thể sánh vai với các quốc gia trên thế giới phải là đất nước có chiến lược đào tạo

thiết thực, khoa học, lâu dài. Người nói: "Vì lợi ích mười năm thì phải trồng cây, vì lợi ích trăm năm thì phải trồng người"(4).

Hồ Chí Minh là tấm gương sáng về sự cần cù, chịu khó, vượt qua mọi khó khăn để học tập. Bằng sự nỗ lực phi thường và trí thông minh hiếm có, Người thông thạo chữ Hán và văn hoá phương Đông, Người là nhà nho uyên thâm có thể luận bàn đạo lý Khổng Tử, Mạnh Tử và binh pháp Tôn Tử. Trên bước đường đấu tranh cách mạng, Người đã tự học nhiều thứ tiếng (Anh, Pháp, Nga...) và sử dụng nó để tìm ra con đường đấu tranh giải phóng dân tộc.

Tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục, đào tạo được hình thành trên cơ sở kết hợp giữa lý luận và thực tiễn mang tính cách mạng và tính khoa học sâu sắc, tư tưởng đó được thể hiện ở những luận điểm chủ yếu sau đây:

1- Nền giáo dục Việt Nam từ khi nước nhà độc lập là một nền giáo dục cách mạng tiên tiến nhằm đào tạo con người mới XHCN vừa có đức vừa có tài, vừa hồng vừa chuyên, hết lòng trung thành với Tổ quốc và nhân dân.

Trước cách mạng, mọi người học tập cốt để làm

quan hưởng nhiều bổng lộc vinh hoa phú quý, không ai nghĩ học để phụng sự Tổ quốc, phụng sự nhân dân. Chế độ thực dân phong kiến tuyên truyền giáo dục cho học sinh tư tưởng coi thường lao động chân tay, đề cao lao động trí óc. Tư tưởng lệch lạc xem mọi ngành nghề là thấp hèn, chỉ có ai theo đạo thánh hiền mới được trọng vọng, đã chi phối xã hội đương thời. Có một số sĩ phu yêu nước, không cam chịu làm nô lệ không chịu được nỗi nhục mất nước mới dám đứng lên đấu tranh chống lại cường quyền bạo lực.

Nền giáo dục từ khi có Đảng, có cách mạng mang theo nội dung hoàn toàn mới bởi những động cơ và mục đích khác hẳn so với trước kia. Từ tháng 9-1949, ngay trên trang đầu quyển sổ vàng của Trường Nguyễn Ái Quốc Trung ương(5), Người viết:

"Học để làm việc

làm người

làm cán bộ

Học để phụng sự đoàn thể

Giai cấp và nhân dân

Tổ quốc và nhân loại"(6).

Với dòng lưu bút lịch sử ngắn gọn đó, Người đã giúp chúng ta trả lời câu hỏi: Học cho ai? Học để làm gì?

Người cách mạng bao giờ cũng gắn sự nghiệp học tập của mình với sự nghiệp cách mạng của Đảng, của dân tộc. Bao giờ cũng lo trước cái lo của dân, vui sau cái vui của dân. Người Việt Nam yêu nước phải xác định rõ ràng mục đích học là để làm việc, để cống hiến cho sự nghiệp cách mạng vĩ đại của nhân

dân, Tổ quốc và nhân loại, đó là mục đích học tập đúng đắn trong sáng chỉ có trong nền giáo dục cách mạng. Học càng cao, càng phải thường xuyên tu dưỡng đạo đức cách mạng. Có đạo đức cách mạng thì mới hy sinh tận trung với cách mạng, mới lãnh đạo được quần chúng đưa cách mạng tới thắng lợi hoàn toàn. Học không phải để làm quan, để ngồi mát ăn bát vàng, để đầu cúi cổ nhân dân lao động.

Học sinh phải chủ động, sáng tạo, tiếp thu cái mới, biết tự cải tạo tư tưởng của mình, kiên quyết chống lại những tư tưởng sai trái, lỗi thời, cá nhân, ích kỷ, vụ lợi. Theo Hồ Chí Minh, học để trí thức chính tâm và thân dân, học để có lập trường tư tưởng vững vàng, quan điểm chính trị đúng đắn, tinh thần sáng suốt, tác phong tự chủ. Những ai không được học hành đầy đủ sẽ không bình tĩnh tự tin trước mọi khó khăn, thử thách, vì không nhận thức được quy luật khách quan nên dễ dàng dao động, ngã nghiêng.

2- Phải xây dựng một chương trình đào tạo toàn diện, thiết thực, vừa tiếp thu được tinh hoa thế giới, vừa phù hợp với thực tiễn Việt Nam, kết hợp tri thức khoa học với lý luận của chủ nghĩa Mác-Lênin, lý luận gắn với thực tiễn. Chương trình đào tạo, giáo dục ở mỗi quốc gia không chỉ nhằm đào tạo một cách có hiệu quả mà còn thể hiện tinh thần tự chủ và lòng tự hào dân tộc.

Một quốc gia độc lập bao

giờ cũng có một chương trình giáo dục độc lập, tự chủ nhằm ngợi ca, khẳng định lịch sử vẻ vang của dân tộc, khẳng định sự đoàn kết, thống nhất xây dựng một xã hội tươi đẹp. Chương trình đào tạo của một đất nước là vô cùng quan trọng, nó góp phần nâng cao chất lượng đào tạo. Nếu chương trình được xây dựng đầy đủ, cân đối, thiết thực thì học sinh tiếp thu thuận lợi để khi ra trường có thể vận dụng những kiến thức đã học phục vụ nhân dân. Nếu chương trình xây dựng một cách máy móc, thiếu sáng tạo và không gắn với thực tiễn sẽ làm cho học sinh khó tiếp thu, không vận dụng được vào công việc hàng ngày gây ra lãng phí tiền của, công sức của nhân dân.

Tuỳ theo từng hệ đào tạo, chương trình phải có phần lý luận phù hợp để học sinh nắm vững các nguyên lý cơ bản của chủ nghĩa Mác-Lênin và tư tưởng Hồ Chí Minh mà vận dụng tìm hiểu các qui luật tự nhiên, xã hội, tư duy. Khi ra công tác, các cán bộ trẻ có thể phân tích, đánh giá, nhận định tình hình trên cơ sở phương pháp luận duy vật biện chứng và duy vật lịch sử, thấy rõ xu thế vận động, phát triển của xã hội loài người và đi đến CNXH là một tất yếu lịch sử. Lý luận cách mạng có ý nghĩa soi đường cho chúng ta tiếp cận chân lý khách quan, giải quyết tốt những công việc cụ thể do thực tiễn đặt ra.

Sau phần lý luận là phần chuyên môn nghiệp vụ cũng hết sức cần thiết cho một chương trình giáo dục đào tạo. Chuyên môn nghiệp vụ phải được xây dựng phù hợp với yêu cầu của Việt Nam kết hợp với sự kế thừa những tinh hoa nhân loại.

3- Phương pháp đào tạo thiết thực, hiệu quả, khoa học, xây dựng tinh thần tự giác cao trong học tập, lấy người học là trung tâm thực hiện học tập suốt đời, học trong sách vở, học từ nhân dân. Chú trọng tự do tư tưởng, tăng cường thảo luận để người học nắm chắc nội dung, tìm ra chân lý.

Từ rất sớm, Hồ Chí Minh đã chỉ rõ phải khuyến khích tính tự nguyện, tự giác học tập của học sinh, nâng cao tinh thần tự học tự đào tạo, phải thường xuyên tổ chức các buổi thảo luận, tọa đàm để học sinh được tự do suy nghĩ, nêu lên những ý kiến cá nhân, góp phần xây dựng bài giảng và nắm chắc nội dung cần học.

Người phê phán lối học giáo điều, tầm chương trích cú, thiếu sáng tạo. Người khẳng định nếu không học ở nhân dân là một thiếu sót lớn bởi vì nhân dân là lực lượng sản xuất chính và cũng là lực lượng cách mạng to lớn. Chỉ có thông qua hoạt động sản xuất và đấu tranh cách mạng của nhân dân thì mọi chủ trương, đường lối của Đảng, chính sách pháp luật của Nhà nước mới được

kiểm định, bổ sung và hoàn thiện. Nhân dân là đối tượng phục vụ của chúng ta và cũng là thầy của chúng ta.

Hồ Chí Minh đề cao dân chủ trong đào tạo, tránh tư tưởng kỳ thị, phân biệt đối xử, gây áp lực với học sinh. Phải phát động thi đua, thực hiện đoàn kết giữa thầy với trò và giữa học trò với nhau tạo ra một môi trường đào tạo trong sáng, phấn khởi.

4- Giáo dục đào tạo là một nhiệm vụ rất nặng nề, nhưng vẻ vang nên thầy phải là người mẫu mực toàn diện về tư tưởng, đạo đức, lối sống để học sinh noi theo.

Thầy giáo muốn sự nghiệp của mình tăng tiến mãi phải gần gũi nhân dân, hướng thiện, phải cần, kiệm, liêm, chính, chí công vô tư, phải nêu cao tác phong độc lập suy nghĩ, tự do tư tưởng, mạnh dạn đề ra những ý kiến của cá nhân để thảo luận với đồng nghiệp. Người thầy của nền giáo dục mới là phải có tinh thần sáng tạo chủ động, dám đấu tranh với cái sai, cái lạc hậu lỗi thời, phải biết cách bảo vệ chân lý, đặt lợi ích của Đảng, của giai cấp của dân tộc lên trên hết. Tránh tư tưởng ba phải, xuôi chiều, mù quáng tuân theo sách vở, chống chủ nghĩa cá nhân, công thần, địa vị.

Hồ Chí Minh căn dặn: "Phải gắn chính trị với chuyên môn, chính trị là linh hồn, chuyên môn là cái xác. Có chuyên môn mà

không có chính trị thì chỉ còn cái xác không hồn. Chính trị là đức, chuyên môn là tài, có tài mà không có đức là hỏng. Đức phải có trước tài. Trước hết phải dạy cho trẻ yêu Tổ quốc, yêu lao động, yêu đồng bào, yêu CNXH"(7).

Hồ Chí Minh, vị lãnh tụ vĩ đại của dân tộc Việt Nam, chiến sĩ lỗi lạc của phong trào cộng sản quốc tế. Người đã góp phần làm phong phú chủ nghĩa Mác-Lênin, vận dụng sáng tạo và thành công vào hoàn cảnh cụ thể của Việt Nam. Hệ thống tư tưởng của Người là tài sản tinh thần vô giá của dân tộc ta.

Tìm hiểu và vận dụng một cách hiệu quả, thiết thực tư tưởng của Người về giáo dục đào tạo là nhiệm vụ cấp bách của ngành giáo dục nhằm góp phần đào tạo nên những thế hệ thanh thiếu niên Việt Nam yêu nước, yêu CNXH, có trình độ chuyên môn nghiệp vụ cao, hoàn thành sứ mệnh vẻ vang xây dựng một nước Việt Nam giàu mạnh có nền công nông nghiệp hiện đại, quốc phòng tiên tiến có thể sánh vai với các cường quốc năm châu như mong ước của Người./

(1),(2),(3),(7) Hồ Chí Minh, Toàn tập, Nxb CTQG, H, 2000, t.4, tr.32, 8, 33, 492.

(4) Sđd, t.9, tr.222

(5) Nay là Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh.

(6) Sđd, t.5, tr.684.